

THIS BOOK IS BEING DISTRIBUTED on the Internet under the *Creative Commons* license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/>)

КРЪВТА ВОДА НЕ СТАВА се разпространява в Интернет при условията на *Creative Commons* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/>)

Можете свободно:

- **да споделяте** – да копирате, разпространявате и излъчвате произведението
- **да ремиксирате** – да адаптирате произведението

Съгласно следните условия:

- **Признание.** Трябва да посочите името (или псевдонима) на автора по обичайния начин и на обичайното за носителя място.
- **Некомерсиално.** Произведението не може да бъде използвано за комерсиални цели.

За повече подробности и използване на лиценза, вижте пълния текст на договора за използване на произведението:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/legalcode>

Тази книга е свалена от <http://veni.com/venko.html>

ПРЕДГОВОР

*О, неразумне и юроде!
Поради что се срамиш
да се наречеш българин...*
Паисий Хилендарски,
Банско - Македония

Фактите са свидетели на миналото. Съдници са. Техният съд е неподкупен. Те са неми и ни карат да мълчим, изискват уважение. Фактите са ръцете на историята, символът на истината. Те могат да бъдат само фалшифицирани. Ония, които фалшифицират фактите, се наричат фалшификатори на фактите. Историята също може да бъде фалшифицирана. Ония, които фалшифицират историята, се наричат фалшификатори на историята.

През 1969 година в Скопие излезе в три тома една книга. Съчинителите ѝ я нарекоха “Историја на македонскиот народ”. Фалшификацията като явление не е непозната на историята. Фалшификацията обаче от този род историята не познава. Понякога и най-грубите фалшификатори проявяват чувство на срам и отговорност. За съчинителите на тази книга тези човешки качества са непознати. Искат им се да бъдат историци с нова мисия и посланици на някаква неземна *vis maior justitiae*, съвест, която е дошла на земята да осъди неправдата и да възстанови владението на истината, а в действителност някои от тях са специфични духовни недоразумения. Това са гробари, които в късна нощ с фенери и лопати търсят в гроба на Александър Македонски прародината на македонските славяни.

Тези иманяри блуждаят в царството на историята и дирят ковчег с реликви и скрижали на измисленото от тях. Те себе си надигат срещу себе си, самозаблуждават се, воюват, искат да не са това, което са. Искат да са това, което не са, и всички, които не са като тях, да станат като тях.

Коя е обаче тази сила, която ще сбъдне мечтите им и ще превърне сънищата им в действителност? Въображението ли? Въображението е изкуство. То е сила в изкуството и слабост в историята. Историята не е въображение. Желанието ли? Желанието е пропаганда. То е сила в пропагандата и слабост в историята. Историята не е желание. Предпоставката ли? Предпоставката е теория. Тя е сила в теорията и слабост в историята. Историята не е предпоставка. Без оръжие са. Фалшификациите, които те разменят за истини, не са път към победа. Търсят светлина да възвърнат радостта на очите си. Тази светлина, която може да възвърне радостта на очите им, не е заблуда. Навсякъде присъства край тях. Те не я виждат. Сами са. Самотата е опасна. Пътят е дълъг и мрачен. Светилникът на призрачното им учение догаря. С лъжи не се поддържа огънят му. Лъжите са безумно ято. Безумното ято е къща неразумна. Лъжите са невярна стряха. Невярната стряха е огнище без огън. Неверие погубва верността им.

Отгдето да вземат тази сила, която ще възвърне вярата им?

От народа ли? Но народът вежди свива и сърдито глава поклаща. Светкавици гневни избиват из очите му.

От земята ли? Но земята в мъка съхне и неравни теглила влачи. Проклетия страшни излизат от гърдите ѝ.

Или от войската на Самуила? Но тази войска е плът от плътта и кръв от кръвта на Куберовите прабългари.

През 1018 година в Охрид залезе славата на третата българска столица.

Но Охрид беше законен наследник на Преслав, тъй както Преслав беше законен наследник на Плиска.

Самуил беше законен наследник на Симеона и Петра, тъй както Симеон беше законен наследник на Аспаруха и Крума.

Три престолнини с нееднаква орисия. Три престолнини с нееднаква слава. Но и под трите царски наметала биеха сърцата на България и неразделно с тях в тяхната плът и кръв тържествуваха Аспаруховите и Куберовите прабългари.

Къде да намерят тази сила?

В кладата на българския богомилец Василий ли? Но и тази клата е плът от плътта и кръв от кръвта на Куберовите прабългари. Пет столетия преди Джордано Бруно, през 1111 година, в Цариград на клата жив изгоря богомилският ересиарх Василий. Обгърнат от пламъци, българинът отправяше слова към съвестта на света: “За истината съм готов да посрещна хиляди по-страшни смърти на хиляди по-страшни кладии.”

Еничарите като кастова категория отдавна са мъртви. Еничарите обаче от категорията на съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” са живи и са по-еничари и от най-еничарите на Османската империя. Те всичко светло, свято, скъпо, родно, българско у българина безмилостно убиват и ограбват.

Ни жестокият византиец Василий II, наречен от историята с прозвицето Българоубиец, не е бил така жесток, когато е ослепявал с огнени монети рожбите на Самуила, ни Алексей Комнин е бил така жесток, когато жив е изгорил българския богомил Василий, ни султанът е бил така жесток, когато е обесил Апостола на свободата и в кърви е потушавал Априлското, Кресненско-Разложкото и Илинденско-Преображенското въстание. Ни разпятия, ни голготи, ни войни, ни робии, ни ятагани, ни щикове в гърба не са били така жестоки, както фалшификаторите от категорията на съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ”.

Тежка битка са подхванали. На антибългарска почва история да сътворят. Фанатизмът е болест на неразвита възраст. Възрастта е време. Времето е цял и разстояние. Някои от тези фанатици времето ще излекува. Някои от тях с възрастта си ще наберат разстоянието, което ще им покаже нещата такива, каквито са. Аз вярвам, че някои от тях ще се върнат към истината за себе си.

Пътят към истината е покрит с колебания. Из тоя път слабите стават силни. Силните - слаби. Едни като листи ще покапят из тоя път, други ще стигнат до върха, откъдето ще видят пропастта, към която са вървели. На този връх душите им ще се сгреят, очите им ще прогледнат, съвестта им ще оздравее. На този връх е истината за България. С живи хора истината се ражда. С верни хора истината расте. Истината умира, когато за нея се борят нечестни хора.

ГЛАВА ПЪРВА

*Народ, който не уважава
себе си, не е за уважение!*

Дали Македония някога е била държавно-етническа или национално обособена общност? Дали Македония е географска област, каквито са Тракия, Мизия, Добруджа и други области на България? И какви са по националност славяните в Македония?

“Най-старите жители на днешната българска земя принадлежали - пише световноизвестният историк К. Иречек - към *трако-илирското семейство* и се разделяли на две племена: източно и западно, тракийско и илирско. Към източното племе принадлежали *траките*, а също тъй може би *македонците*, които най-вероятно, подобно на днешните албански пришълци в Елада, твърде рано изпаднали под гръцко влияние; няма да сгрешим, ако предположим, че и *пелазгите* били техни съплеменници.” [1]

Славянските племена, които се настанили в Мизия, Тракия и Македония, според световноизвестния историк Л. Нидерле принадлежат към източната група на южните славяни и образуват българския народ. За славяните от Македония Л. Нидерле пише: “Почти всички тези славяни попаднали бързо под властта на българите и се обединили с тях не само в политическо, но и в етническо отношение. Те приели името българи и заедно с него съзнанието за определена общност.” [2]

“...След двестегодишен и нещо задружен живот - пише големият историк академик Йордан Иванов - станала физическа и духовна асимилация на двете племена (прабългарите и славяните - б. а.) и се родил нов народ “българи” със славянски език. Малобройният сравнително турански елемент тъй се стопил в славянското мнозинство, че не останали никакви осезателни останки от прабългарския език. И от всички народи, чиито съдбини някога са били свързани с Балканите и които са засядали в Мизия, Тракия и Македония, като келти, римляни, хуни, славяни, прабългари, авари, византийци, турци, само един от тях, българският, можа като най-жизнен да оцелее на същата земя през течение на вековете. И ако **н а р о д н о с т т а** се определя като съзнание за единство, единство, проявено в езика, потеклото, обичаите и общите стремежи на един народ, българският народ има всички тия качества: нещо повече, този народ заема едно цяло, непръснато ядро на Балканите; той е имал една история, едни радости и патила, една обща религия, една книжнина - особености, каквито липсват на повечето от другите съседни народности.” [3]

Две становища воюват в етнографската летопис на Македония: едното е научно, другото е ненаучно. Научното се обосновава върху необорими, автентични факти. Ненаучното - върху понятия, които се менят в зависимост от развитието на политическите претенции. За да изключим всяко подозрение в преднамереност или необективност, нека оставим застъпниците на тези становища сами да говорят.

Чувствителният грък, по род от Евбея, бивш дякон в “Света София” цариградска, архиепископ Теофилакт Охридски, в писмо до Анема се оплаква: “Като казваш, че си станал съвсем варварин посред българите, ти, предрагий, ми казваш това, което аз сънувам. Защото разсъди, колко съм пил аз от чашата на простацината, като се намирам толкова години далеч от страните на мъдростта, и колко съм се опил с амузия - незачитането на музите... И тъй, понеже ние живеем от дълго време в земята на българите, простацината ни стана близка другарка и съжителка...” [4] Царигражданинът по възпитание Теофилакт в писмо до великия доместик изказва мъката си: “...робувам не на царица, чиста и хубава и изобщо на златна Афродита, но на роби, варвари, нечисти, вонещи на кожа...” [5] На връщане в Охрид архипастирът Теофилакт пише на императрица Мария: “И тъй, слизам при българите, истински царогражданин, по чудо българин, от когото мирише на гнилоч, както те миришат на кожа.” [6]

По заповед на българския княз Борис през IX век в Брегалница бил съграден нов храм и там били пренесени мощи на светци от Струмица. За пренасянето на тия мощи охридският архиепископ Теофилакт в своето съчинение “Страдание на Тивериополските мъченици” между другото казва: “И тъй, като дигнали [мощите на мъчениците] с велико славословие, осветление, благоухание и песнопения, тръгнаха за Брегалница... пристигат в Брегалница и... поставили ония божествени ковчези на дясната страна на храма... Определен бил за тоя божествен храм особен клир, обучен на български език в божествените служби, който постоянно да служи в него и да извършва свещените песнопения...”[7]

Определено ясна е историческата истина в съобщенията на Теофилакт.

За същото произшествие обаче, позовавайки се дори и на самото житие за Тивериополските мъченици на Теофилакт, фалшификаторите на фактите в “Историја на македонскиот народ” тврдат, че “Уште во почетокот од наложувајето на бугарската власт, Македонските Словени давале отпор. Тоа го кажува и Теофилакт во Житието на Тивериополските маченици, кога истакнува дека населението од струмичката област уште во времето на владеејето на Борис било склоно кон “дрскост и бунт”, поради што Борис морал да биде доста “кроток и благ”. И по-нататък: “Наспоредно со световната власт, бугарските владетели настојувале да ја уредат и црковната управа во потчинената Македонија. Преку отварајето на голем број цркви и поставувајето на добро обучен клир во нив, бугарската централна власт настојувала да ја ангажира и црквата во зацврстувајето на бугарското господство во Македонија.”[8]

Докато за Теофилакт терминът “македонски словени” за жителите в Македонија е вобще неизвестен, защото по негово мнение в Македонија живеат българи и естествено е клирът да се обучава на български език, понеже грчкиот език е непонятен на населението в тази част на България, съчинителите на “Историја на македонскиот народ”, използвајќи факта, “дека населението од струмичката област уште во времето на владеејето на Борис било склоно кон “дрскост и бунт”, преврзат българите в “македонски словени”. Обаче не съобщаваат тоя “добро обучен клир” на кој език е бил обучен. А за Теофилакт тоя език е български.

В една грамота, дадена през 1347 г. на Хилендарскиот манастир од Душана, сръбскиот владетел се подписва: “Стефанъ въ Христа Бога благовѣрны царь и самодръжьць Сръб, лѡмь и Грькомь и Бльгаромь.”[9]

В друга грамота, издадена в Мелник през 1350 г., сръбскиот владетел Душан се титулува като цар... “Сего ради азъ благовѣрнии и о Христѣ царь Стефанъ Сръб, лѡмь и Грькомь и Бльгаромь...”[10]

Фалшификацијата, извршена върху историческата правда, е още по-неубедителна.

Съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” ето как съобщаваат за това крупно събитие: “Српскиот владетел Душан, држејќи под своја власт голем дел од западните провинции на византијското царство, се прогласил во 1345 година за цар на Србите и Грците. Набргу потоа српската архиепископија била возвишена во ранг на патријаршија. Јоаникие, првиот српски патријарх, во присуство на трновскиот патријарх, охридскиот архиепископ, како и претставници на светогорските манастири, го крунисал Душана за цар, во Скопје на 16.IV.1346 година. Покрај тоа, и други важни политички акти на српското царство биле врзани за македонската територија, меѓу кои и донесувајето на Законикот, во Скопје во 1349 г., кој бил подоцна дополнет, веројатно во Сер.”[11]

Отбелязвајќи тоя важен момент од сръбската историја обаче, те представят нештата од оноа време в невярна светлина и по този начин повдигат оправдано съмнение у историците за достоверноста на тяхната тритомна книга. В грамотите сръбскиот владетел Душан се титулува и подписва “цар на сърбите и гърците и българите”; тој знаел, че в завладяната од него Македонија живеат българи, а не македонци, затова се титулува и подписва “цар на сърбите и гърците и българите”, а не “цар на сърбите и гърците и македонците”.

Съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” и тук, при отбелязването на една от най-висшите изяви на сръбското царско владичество, прибегват не към фактите, а към желанията. Но за да не бъдат обвинени в непознавање на материята, която третират, те казват само, че “српскиот владетел Душан, држејќи под своја власт голем дел од

западните провинции на византийското царство, се прогласил во 1345 година за цар на Сърбите и Грците”, което пък значи, първо, че “сръбският владетел, който се коронясал за цар в Скопие на 16.IV.1346 г. и който в грамотите от 1347 и 1350 г. се титулува и подписва “цар Сръб,л@мъ и Гръкомъ и Българомъ”, не е бил действително цар и на българите, както говорят грамотите, а е бил само “цар на сърбите и грците”, както твърдят съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ”; и, второ, когато вече съобщават в подробности, че “Јоаникие, првиот српски патријарх, во присуство на трновскиот патријарх, охридскиот архиепископ, како и претставници на светогорските манастири, го крунисал Душана за цар, во Скопје на 16.IV.1346 година”, поне да посочат на кои народи се е коронясал за цар сръбският владетел.

Противоречивото поведение на неспокойната съвест не може да бъде незабелязано.

В борбата истината набира вяра.

Докато авторът на “Веда Словена” Стефан И. Веркович вярва, че славяните са прастари жители на Балканския полуостров и воюва за българите в Македония, то Милош Милоевич не иска даже и да допусне, че сърбите не са прастари жители на Индия, Африка, Мала Азия, и прекръства цяла Македония в “Стара Сърбия”. Белградският професор Йован Цвиич обаче, като географски и етнографски авторитет, иска да хвърли научна светлина по тоя въпрос. В книгата си “Проматрајао етнографији македонских словена” от 1906 г. той признава, че “македонските славяни обикновено се наричат “българи”, но за да не бъде погрешно разбран, бърза да поясни, че името “българин” се разбираше като “прост човек”. В етнографската си карта на Балканите от 1913 г. същият тоя професор отбелязва българите в Югоизточна Македония, като ги кръщава с ново име “славяни”, а населението на Северна Македония, в тъй наречената “спорна зона”, показва с еднакъв цвят с цвета, с който отбелязва сърбите. В географската си карта от 1918 г. сръбският географ е още по-настъпателен в претенциите. Археологът Никола Вулич по някакви исторически стъпки на сръбски крале и царе, намерени нейде в пясъка край Вардара, прави откритие в археологията и авторитетно предлага Македония вече да не се нарича “Южна Сърбия”, а само “Сърбия”.

А сръбският министър К. Стоянович бърза да поясни думата “българин” и дълбокоучено заявява, че “с това име (българин - б. а.) не се означавала българска народност, а само простота, защото това название иде от латинската дума vulgaris - прост човек, селяк, земеделец, докато пък за национално определение се употребява монголската дума “болгарин”, която не е позната в Македония”. Обаче непонятни са причините, поради които министър К. Стоянович, като верен тълкувател на чуждите думи, не се е спрял върху етимологическото значение и на думата servi - роби, и не е предложил на италианското списание “Nuova antologia” България да се прекръсти в Простотия, а Сърбия - в Робия, понеже думата “българин” не означавала народност, а само простота, а Сърбия, понеже иде от servi, което значи роби.

O, sanctasimplicitas!

Съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ”, от една страна, отричат факта, че сръбският владетел Душан е бил цар и “българомъ”. Сръбският министър К. Стоянович, от друга страна, с тълкуването си на “монголската дума “болгарин” се стреми да убеди историята, че сръбският владетел Душан не е бил цар Сръб,л@мъ и Гръкомъ и Българомъ”, а е бил “цар Сербомъ и Гръкомъ и Монголамъ”.

Няма да спорим с убеждението на убедения К. Стоянович дали “монголската дума “болгарин” е позната, или не е позната в Македония. Ще е от полза за всички, които желаят да се доберат до истината по този въпрос, ако не са чули, да чуют мнението на двама български просветители от Македония.

Хаджи Яким Даскала Кърчовски в поевстта си: “П»внсть рѣди стрѣшнагѡ вторегѡ пришнѣствї# Хрїст»ва”, отпечатана в град Будин, 1814 г., казва, че книгата му е написана на “простшї зкъ Болгерскї”. Кирил Пейчинович в книгата си “Огледало”, излязла в 1816 г. в Будин, пише, че е написана “препростшїмъ и не книжнѡмъ †зыкомъ Болгарскѡмъ”.

През 1840 г. излиза още една книга на Кирил Пейчинович под заглавие: “ОтшНеніе гршнымъ”. Тя е отпечатана в Солун в първата българска печатница, открита през 1838 г. от архимандрит Хаджи Теодосий Синаитски, българин от Дойран. Той е написал предговора към книгата, в който между другото четем за Кирила Пейчинович, за изворите, които е превел и стъкмил за книгата си “ОтшНеніе гршнымъ”: привед№ ги со толковеніе на прости #зкъ болгарскї долні# Мсси Ск»пскї и Т№товскї да # чататъ и пр»стію неродъ...”[12].

И турският историк и географ Мустафа бен Абдулах Хаджи Калфа, един от най-известните турски учени на XVII в., в географското си съчинение, познато на науката само в немския превод на Хамер, казва следното за българското население в Македония:

“Кюстендил... Този град е бил някогаш столица на бъл-гарите...”

“Хорпища (Х р у п и щ а), на брега на Костурското езеро, 2 часа далече от Костур. Наблизо се намират К е с р ъ е (Костур), Б и л и щ а (Биглища), Н а с л и д ж (Населич, Населица). Жителите са българи.”

“Билища (Б и л и с т а , Биглища) е кадилък, 12 деня от Цариград. Наоколо се намират: К е с р ъ е (Костур), Г о р и д ж е (Корча), П р е с е п е (Преспа), Х о р п и щ а (Хрупища). Жителите са българи и арнаути.”

“Толи манастир (Б е т о г л и я , Битоля), между Ф л о р и н а (Лерин), П и р л и п а (Прилеп), П е р е с п е (Преспа) и Охри[д]. От Цариград тук се дохожда през Солун, Вардар и Воден се дохожда дотук за 15 дни. Жителите са българи.”

“Охри (О х р и д), югозападно от У с к у б (Скопие), 16 деня път от Цариград, на източната страна на едно езеро. Границите са: Переспе (Преспа), Истарда (Старово), Фирджова (Кичево); жителите са българи.”[13]

И турският писател от XVII век Евлия Челеби в том V на своето прочуто съчинение “Сейахатнаме” при пътуването си за София, като съобщава за северномакедонските градове и области, спирайки се в Кюстендилското село Друган, казва: “Като станахме оттука на изток и вървахме един ден път, пристигнахме в село Друган, то има двесте къщи и е българско село.”

Пътувайки от Кратово за Крива Паланка, Евлия Челеби минал през кумановското село Нагоричино и се спрял в с. Мурад. За това ето какво бележи: “Оттука, като станахме и вървахме на изток, минахме през Н а г о р и ч и (но), което е б ъ л г а р с к о с е л о , и се спряхме да променим коне в с. М у р а д . Това село е българско .”

Пътувайки от Велес за Прилеп, Евлия Челеби се спрял в с. Извор (Велешко), за което бележи следното: “След като вървахме час и половина на юг, пристигнахме в селото И з в о р . То е разположено край река и в полите на един хълм, има сто къщи и е българско село.”[14]

И турският историк Ходжа Сеадедин, един от най-авторитетните турски историци на XVII век, в своята известна “Корона на историите”, като съобщава за похода на турците в Македония през 1371 г., недвусмислено казва, че “...кюстендилският владетел, познат с името Константин (става дума за деспот Константин Драгаш, по това време владетел на Североизточна Македония със столица Велбъжд (Кюстендил) - б. а.) и прочут с владението на обширни земи и спахии, беше върховен властник в б ъ л г а р с к а т а област и притежаваше земите, в които се намират рудниците Тала и Накра...”[15]

Юрий Иванович Венелин, видният украински историк и славяновед, в съчинението си “Древніе и нынѣшніе Болгаре” пише за областите, в които живеят българи, следното:

“Нынѣ, по вѣрнымъ известїямъ, если разобратъ народонаселеніе каждой Турецкой области порознь, выдеть слѣдующее положительное свѣдѣніе:

Населеніе Болгаріи составляютъ:

- а) Главное Болгаре.
- в) Частное Турки, Волохи, Греки.

Населеніе Румеліи составляютъ:

- а) Главное Болгаре.

в) Частное Турки, Греки и пр.
Население Македонии составляют:

а) Коренное Болгаре.

в) Частное Турки, Греки.

Население Албании составляют:

а) Главное Скипатары (Албанцы, Арнаути).

в) Частное Болгаре.

Население Эссалии составляют:

Волохи, Болгаре, Турки, Греки.” [16]

В съчинении си “О характере народных песен у славян задунайских” Ю. И. Венелин казва за Македония, че е населена навсякъде с българи: “...Болгаре изъ Македонии, которую они всплошь населяют.” В същото съчинение той пише, че българите и сърбите са разпределени по области по следния ред: “Болгаре по Болгарии, Бесарабии, Румилии или Еракии и Македонии... Сърбы по Сербии, Боснии, Герцеговинѣ, Черногоры и Далмации.” [17]

През 1840 г. в Париж френският геолог Ами Буе публикува четиритомна книга под заглавие “Европейска Турция”. За първи път Европейска Турция е обективно, научно и обстойно проучена, и то на самото място. Когато говори за Македония, видният учен означава она част от Балканския полуостров, която от повечето изследователи се определя като област, включена между Шар и Рила на север, линията от Шар до Грамос на запад, Бистрица и Бяло море на юг. Места на изток. Проходът на Качаник в Шар планина е наречена “врата на Македония” (porte de la Macédoine). “Българите, казва Ами Буе, населяват България, Долна Мизия и по-голямата част на Горна Мизия, те съставят при това главната ядка на населението в Македония с изключение на най-крайната югоизточна част от Костур до и по Бистрица. Планините между водоразделите на Лерин и Костур, между Кайлари и Сятища, между Острово и Бер и между Воден и Негуш служат за южен предел на земите, дето се говори само български, и за северен предел на земите, дето селяните говорят гръцки. Българи се намират още пръснати или събрани в села из Тракия, дори до Текир-даг (Родосто), а също дори и в Югоизточна Сърбия.” [18] Сърби, според Ами Буе, живеят в Княжество Сърбия, в Босна, Херцеговина, Черна гора и в една част от пашалъците Прищина, Печ (Ипек) и Призрен. В тази своя четиритомна книга Ами Буе изрично казва, че южният склон на Шар е населен с българи, и дава за пример Тетово, като посочва, че населението на тоя град е българско, смесено с албанско.

Ами Буе е известен и с етнографската карта на Балканския полуостров, която е обнародвана в 1847 г. и очертава вярно границите на Македония. [19]

През 1842 г. излезе “Slovanskэ nбrodopis” на П. Й. Шафарик, първия славянски етнограф и славист на времето си. В “Slovanskэ nбrodopis”, в това специално съчинение по славянска етнография, за първи път е посочена по-точно границата между сръбското и българското племе. Тая граница подробно се показва, а още по-ярко тя личи в приложената към съчинението етнографска карта, озаглавена “Slovaskэ zemъvid”. [20]

В третото издание на книгата на сръбския писател Дим. Давидович, озаглавена “История народа сръбскогъ”, се посочват всички земи, в които тогава са живели сърби - самостоятелно или смесено с други народности. Давидович казва: “Землѣ у коима Србљи сада п р е б и в а ю, есу ове: 1. Сербія: измеџу рѣке Дрине, Саве, Дунава и Тимока... Сербіянци. 2. Босна... Жителъи... Бошняци. 3. Ерцеговина... Жителъи... Ерцеговци. 4. Црна Гора... Жителъи - Црногорци. 5. Рагуза... Жителъи - Дубровничани. 6. Бока Которска... Жителъи - Бокелъи. 7. Далмация... Жителъи - Далматинци. 8. Иллирия: измеџу рѣке Купе и Драве... Жителъи - Србљи. 9. Рватска... Жителъи - Рвати - Рваџани. 10. Славония и Срем... Жителъи - Славонци - Сремци. 11. Бачка... Жителъи - Бачвани. 12. Банат... Жителъи - Банаџани. 13. Подунавлѣ у средной Маџарској...” [21] Книгата е печатана през 1848 г. в Белград, в книгопечатницата на Княжество Сърбия. Към нея е прибавена етнографска карта под заглавие “Землѣ, у коима пребиваю Србџи”. Призрен и Косово са поставени извън сръбската граница, а като български градове са посочени Ниш, Враня, Скопие, Велес и др.

Рядка е и твърде интересна етнографската карта, излязла през 1853 г. също в Белград на сръбски език под наслов: “Србија и землѣ, у којима се сръбскии говори са неким частима подграничнии земаля, управѣно и на цинкусу резано от проф. К. Дежардена. У Београду, 1853.” [22] Според тази етнографска карта на проф. К. Дежарден цяла Македония е включена в българската говорна област. Говорната гранична линия върви от Призрен до устието на Тимок, като оставя Скопие, Гилане, Враня, Лесковац, Пирот (Шаркьой), Мустафа паша-паланка в българската част.

Двама сръбски студенти, Янкович и Груич, единият в Париж, другият в Берлин, с цел да запознаят европейския свят с южните славяни, главно със сърбите, издават през 1853 г. в Париж на френски език книга под заглавие “Slaves du sud”. В книгата се изреждат всички краища, където по това време живеели сърби: 1. Войводина (Банат, Срем и Бачка). 2. Славония. 3. Далмация. 4. Истрия. 5. Рагуза (Дубровник). 6. Бока Которска. 7. Черна гора. 8. Метохия (или както я наричат “Ancienne Serbie”). 9. Босна. 10. Херцеговина. 11. Сърбия (тогава княжество). [22] Авторите на “Slaves du sud” изобщо не са смятали Македония за област, населена със сърби, а под името Стара Сърбия (Ancienne Serbie) са разбирали покрайнината Метохия, на северот Шар планина.

Същото твърди и сръбският историк Дан. Медакович. Медакович казва: “От няколко години, именно, откакто се създаде Княжество Сърбия и доби политическо име и свои определени граници, често се слуша за ония сръбски места, които някога са били сърце на държавата и на целия сръбски народ, да се наричат Стара Сърбия.” [24]

Гръцкият историк и географ П. Аравантинос привлича вниманието на науката със своето двутомно историко-географско съчинение, излязло през 1856-1857 г. в Атина. Книгата е ценна със сведенията си за историческата топонимия в югозападния дял на Балканския полуостров. Аравантинос между другото, изреждайки градовете в Македония, споменава и народността на населението им. Например:

“Пелагония - стар град и област на Македония... В Пелагония е разположен новият град Битоля, наречен още и Монастир, населен от 20 000 души... Неговите християнски жители говорят главно български език.”

“Струмица - град, който лежи в пределите на Македония, между Радовиш и Вардар, наричан някога Тивериопол, сега с население 3000 души от български род...”

“Тиквеш. Град и епархия в Македония... Градът и епархията са населени с българи...”

“Прилеп, или обикновено наричан Перлепе, е град в Македония, често пъти се споменава във византийската история. Сега неговото население се състои от 1200 домакинства, мохамедански и християнски, последните са от български род и една част влашки.”

“Негуш. Нов град в Македония с население 2000 християнски домакинства от български род.”

“Кюстендил - област в Македония и град с население от български род.” [25]

По-нататък в една таблица на окръзите, окръжните градове и църковното ведомство при означение на народността на населението в Македония българи намираме в Битолско, Прилепско, Велешко, Тиквешко, Леринско, Серфидженско, Преспанско, Охридско.

Вук Ст. Караджич, великият реформатор на сръбския език и правопис, в писмо от Виена на 28 март 1859 г. до Найдено Геров, изпращайки приложение с имената на много области, градове и реки на България, се обръща с една голяма молба: “1) Ако знаете или разберете кое от тези имена се нарича другояче от народа, да го поправите. 2) Да ми изброите броя на къщите по тези места и да укажете колко са турски, колко български, гръцки или цинцарски и колко джамии имат турците и колко църкви, попове, училища и учители имат християните...”

Български градове:

Видин, Арчар, Лом, Дреновец, Милковец, Чипровец, Пирот, Берковица, Ниш, Рахово, Враца, Сопот, Никопол, Свищов, Плевен, Ловеч, Севлиево, Русе, Търново, Осман Пазар, Тутракан, Силистра, Разград, Джумая, Шумен, Расово, Кючук Кайнарджа, Кюстенджа, Мангалия,

Пазарджик, Балчик, Провадия, Варна, Враня, Качаник, Куманово, Скопие, София, Дупница, Кратово, Етрополе, Златица, Самоков, Татар Пазарджик, Габрово, Калофер, Пловдив, Казанлък, Клисурса, Ямбол, Сливен, Загора, Котел, Карнобат, Айтос, Месемврия, Бургас, Щип, Велес, Кавадарци, Прилеп, Радовиш, Струмица, Петрич, Долян, Дойран, Неврокоп, Мелник, Сушица, Станимака, Узунджово, Исакча, Мачин, Тулча, Бабадаг, Хърсово, Кузлуджа, Джумая, Тиквеш, Тетевен, Дряново, Радомир, Камено поле, Белоградчик, Ихтиман, Нови хан, Трън, Бела Паланка, Дджезаир, Чирпан, Созопол, Ениджели, Анхиало.

Български реки:

Лом, Огоста, Искър, Вит, Росица, Дриста, Табан, Оз, Девня, Камчик, Ситница, Летница, Вардар, Струма, Стрема, Марица, Тунджа, Църна река, Брегалница, Места, Тека, Струмица.” [26]

През 1860 г. в Белград излезе бележитата книга на Стефан И. Веркович “Народне песме македонски бугара”. “Пътувайки - казва Стефан Веркович в предговора си - в разстояние на повече от девет години из Македония и съседните области на Европейска Турция, за да проучвам както нашите народни славянски старини, така и различните антични паметници, имах възможност покрай тази главна задача да изготвя една сбирка на български народни песни, която сега предоставям на общественото внимание и особено на българските и останалите славянски любители на нашето народно творчество и книжнина.”

“Тъй като вече девет години живея и пътувам из тези краища, аз имах възможността добре да ги опозная заедно с техните жители и понеже съм уверен, че моите славянски читатели особено ще се радват да узнаят нещо повече за тези свои далечни братя и за земята, в която живеят, тук накратко ще посоча границите на онази част от Македония, която обитават тези български славяни.”

От особена важност са наблюденията на Веркович, че в тази част на Македония и Тракия “живеят размесено четири различни народности: славянска, македоно-влашка или цинцарска, гръцка и османска. Обаче славяните са най-многобройни от всички останали, след тях идват цинцарите. Гърците и турците са малко на брой. По всички по-големи населени места има евреи, но най-много в Солун.”

Изключително значение за нашия въпрос има обосноваването на Веркович, защо тези песни е нарекол български, а не славянски. Цитираме тази част от предговора:

“Ясно доказателство, че македонските българи, на които принадлежат тези песни, преди са се наричали славяни, намираме в книгите на светите славянски апостоли Кирил и Методий и на техните ученици, които казват, че са превели светото Евангелие на славянски език, и едва по-късно са приели името на своите завоеватели българи, което е по-скоро политическо и държавно, отколкото народно. Аз обаче нарекох тези песни български, а не славянски, защото, ако днес попитате някой македонски славянин какъв е, веднага ще ви отговори: аз съм българин [болгарин], и езика си наричат български [болгарски], въпреки че всички що-годе грамотни люде наричат себе си славянобългари [словяноболгари].” [27]

Останало е едно писмо от Стефан И. Веркович. Писмото е писано от Загреб на 17 март 1878 г., адресирано до славянския деец и професор в Петроград Владимир Иванович Ламански. От писмото личи загрижеността и тревогата на Веркович за българските етнографски граници в Македония и Западна България. Ето две извадки от него:

“...Аз не зная - пише Ст. И. Веркович - кога ще бъде там, но тъй като сега се решава съдбата на Балканския полуостров, то смятам за уместно да Ви изпратя копие от писмото, което писах на 6/18 декември миналата година, само за да обърнете внимание на истинската граница между българи и сърби не само в етнографско, но и в географско отношение, като предварително казвам, че тук Русия за славяните е като майка за децата си.

Както добрите родители не предпочитат едното си дете пред другото, така мисля, че ще постъпи нашата мила майка Русия при определяне българо-сръбската граница. Както личи от вестниците, сърбите предявяват съвсем безсъвестни претенции при разглеждане на своите граници, основавайки правата си на някакви фантастични и баснословни исторически

предания, защото те не трябва да постъпват въз основа на миналото, а на сегашното, т. е. да поставят естествените граници на всяко племе там, където свършва езикът му...

Моята политическа вяра - продължава Ст. И. Веркович - почива на следната теория - “по неволя всеки е приятел на близкия си” и “всяка животинка скърби за своята мъка”. Този пример бляскаво се потвърждава от това, че Русия няма приятели между чуждоплеменните, следователно тя може да има здрав съюз само с едноплеменните славяни; но те са още роби и не са свободни и затова от тях не може да се очаква полза преди тяхното освобождение и укрепване. Начало на това сега се поставя в Турция. Съдбата на Русия я е определила да бъде глава и майка на славянските племена и в общославянски интерес. При определяне на границите трябва да се постъпи така, както обикновено постъпва с децата си добрата майка, т. е. да не се дава ухо на внушенията на егоистичните сърби, но границите трябва да се определят по справедливост, където се чува сръбски език, нека бъдат сръбски, а където български - български...”[28]

Още по-ясно и по-основно представя Стефан И. Веркович границите в Македония в предговора към книгата си “Топографическо-етнографическiй очеркъ Македонiи”. Ето какво казва той: “Заселвайки се в наименуваната страна (Македония - б. а.) заради археологически изследвания, чрез непрекъснати пътувания аз се запознах с езика и обичаите на жителите на македонските села и веднага се убедих, че Македония далеч не принадлежи на гърците, а е населена предимно със славяни, които живеят размесено с турци, гърци и куцовласи. Всички македонски славяни, които са мнозинство от населението, наричат себе си единствено “българи”. Броят им надминава няколко пъти всяка от другите народности, които населяват Македония, но и всички останали, взети заедно. Ето защо аз посветих особено старание на изучаването на бита именно на българите.”

“След като очертахме границите между българските и гръцки[те] племена на юг от Македония, нека се обърнем към северната етнографска граница на българското племе, където то се преплита със сърбите. От този пункт, от който започва планинската верига, отделяща Призренския санджак от Шкодринския, граница между българското и сръбското племе съставляват високите планини на Шар (по български и сръбски “Шар планина”), които се простират до Качаник, където се съединяват с така наречената “Скопска Черна гора”. Всички села по двата склона на планината Шар са населени изключително с българи, дори и в най-старата столица на бившото сръбско царство, в Призрен, населението по произход не е сръбско, а българско и куцовлашко. От Качаник до реката Морава граница е гореспоменатата Черна гора. Граница между българите и сърбите, които живеят на Косовската равнина, е реката Морава. Цялото пространство между Скопска Черна гора и бившото сръбско княжество от река Морава до Дунава е населено изключително само с българи, говоримият език на които е еднакъв с езика на македонските и тракийските българи.”[29]

Цялостно ясен и политически определен е Стефан И. Веркович, обаче в очите на съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” историческата заслуга на Ст. И. Веркович мълком е отмината и е представена само едната страна от дейността му в Македония. Те пишат: “...кога во есента на 1861 година почнале да се водат преговори во Цариград помеѓу српската и грчката влада (правителство - б. а.), односно помеѓу Илија Гарашанин, како претставник на српската влада, и Рениери, како претставник на грчката влада, овој последниов барал да се отстапи на Грција, покрај Цариград, уште и цела Тракија и Македонија. Гарашанин ја одбил категорички оваа “неразумна грабежливост” на Грците и се согласил да ги поделат интересните сфери во Македонија по линијата Охрид - Прилеп - Велес - Штип - Кратово и Горна Неумаја до Стара планина. Јужно од оваа планина биле оставени да работат грчките пропагандни органи и агенти. Меѓутоа, до вистинско склучување на еден грчко-српски сојуз дошло едвај по 6 години. Во тоа меѓувреме пропагандната работа на двете земји во Македонија наоѓале плоден терен. На српската страна работел Стеван Веркович, кој уште од 1850 г. се движел низ Македонија, а од 1855 година и постојано се населил да живее во Серес под форма на собирач на антики и други старини. Тој станал одговорен за тајната работа и за политичката пропаганда пред српската влада за цела Источна Македонија.”[30]

Това е вярно. Но както казахме, това е едната страна на монетата.

Ако съчинителите бяха хора, които служат на историческата правда, те биха съобщили:

Първо, че директорът на Белградския музей Янко Шафарик през 1846 г. е препоръчал на сръбското правителство да се изпрати способно лице в Стара Сърбия, Македония и Албания за сметка и разход на сръбското правителство там да събира и купува стари ръкописи. И че тази препоръка на Янко Шафарик след съгласието на министъра Илия Гарашанин е била усвоена и сръбското правителство е решило като подходящ за тази работа да бъде изпратен Стефан И. Веркович.

Второ, че Стефан И. Веркович, след като е напуснал католическия манастир, гдето е учел, се е освободил от влиянието на илиризма и след като го е завладяла мисълта за политическа дейност сред поробените южни славяни, в 1843 г. се поставя на разположение на сръбската национална пропаганда. Като неин таен агент прекосява Далмация, Черна Гора и Албания, а от 1850 г. се насочва към Македония. С настаняването му в Сяр сръбската политика цели да се попречи Македония да се присъедини към Гърция.

И, *трето*, че Стефан И. Веркович е отговорен не въобще пред сръбското правителство, а пред министъра Илия Гарашанин, а Гарашанин е *spiritus factor* на сръбската националистическа пропаганда. Отхвърляйки “неразумната грабежливост” на гърците, защото в Скопие някога е владеел сръбският цар Стефан Душан Силни, сиреч селата и градовете на Македония са били под сръбско владичество, Илия Гарашанин е готов сферите на влияние в Македония (като част от “провинция Бугарија” под турско иго - б. а.) да бъдат ясно разграничени между двете заинтересовани страни - Сърбия и Гърция. Както се вижда, това не е продиктувано от съчувствие към страданията на местното славянско население. Напротив. Целта е да се смени гръцката “неразумна грабежливост” със сръбска “разумна грабежливост”, т. е. чрез великосръбската националистическа пропагандна мрежа да се внушава на славянската част от населението, че не са българи, а са сърби, “славни Душанови потомци”...

Пропагандата е оръжие на противоречия. Народът е поле на колебания. Пропаганда, която не разбира националното съзнание и религиозното чувство, а вижда само социалната нееднаквост, такава пропаганда не осъзнава своята собствена роля. Пропаганда, която разбира националното съзнание и религиозното чувство, а не вижда социалната нееднаквост, такава пропаганда не проумява своята собствена роля. Пропаганда, която не вижда, че и националното съзнание, и религиозното чувство, и социалната нееднаквост са класова изява на определен етап на класовата борба, и такава пропаганда не разбира своята собствена роля.

Авторитетният френски пътешественик Лежан (Guillaume Lejean), след като е обиколил по-голямата част на Европейска Турция с цел да се запознае на самото място с разпределението на различните народности, в книгата си “Етнография на Европейска Турция”, обнародвана в 1861 г., казва за българите: “Сега това племе (българското - б. а.) е включено приблизително между Дунава, Тимок и една линия, която минава през градовете Ниш, Призрен, Охрид, Костур, Негуш, Солун, Одрин и Созопол, Черно море, Бургас, Сливен, Разград. Извън този периметър живеят предни части или групи от българското племе между албанците, власите, гърците, в Бесарабия и Добруджа и чак до [Мала] Азия...” [31]

С научна цел на два пъти е пътувал през Македония и австрийският консул в Гърция И. Г. Хан. Първия път през 1858 г. и втория - през 1863 г. Резултат на тия му пътувания са двете негови бележити книги за западния дял на полуострова и за неговото население, а именно: “Пътуване от Белград до Солун”, обнародвана през 1861 г., и втората книга, под наслов “Пътуване през областите на Дрин и Вардара, извършено през 1863 г.”, издадена през 1867 г. Хан е знаел добре албански и гръцки език, а в сръбския му е помагал Франьо Зах, майор на сръбска служба, началник на белградското артилерийско училище, по народност чех, който го е придружавал в първото му пътуване. Има достоверни данни, че на Зах е било поръчано от сръбска страна да отбелязва по своя път местата, гдето живеят сърби, българи, албанци. В писмо от 7 януари 1859 г. до В. Караджич Йован Гаврилович пише: “Како е г. Франьо Захъ, управител овдашнѣ артил. школе путовао с Г. Ханомъ одъ Београда до Солуна и ових дана се амо вратио, отидемъ къ Јему данас и упитам га: Йел бележіо на своеме путу, где Срби, Бугари,

Арнаути станую по онимъ краевима. Одговори ми, да не само ѝе бележіо, него ми на моју велику радостъ покаже израџену карту у којоі е све што знати желимо означіо.” [32]

Относно българското население в Македония австрийският консул в Гърция дава следните сведения. За Куманово той казва: “Градът има 650 къщи, 300 от които са мохамедански и 350 български-християнски, извън тях има 30 цигански колиби, та цялото население възлиза на около 3500 души.” И по-нататък за небългарското население на околията Прилеп се казва: “Тая околия брой около 160 села, от тях 18 са с мохамеданско население, от които 12 албански и 6 български, приели исляма.” Съседната на Прилеп и Битоля “планинска местност Морихово брой 19 български села”, “Селото Варош (до Прилеп) е със 70 български къщи.” Общото население на град Битоля по преброяването от 1838 г. достигало 33 000-34 000 души. “Християнското население, пише Хан, е достигнало 9000 българи от гръцко (източноправославно - б. а.) вероизповедание, 4500 гърци от двата рода, 1200 албанци-католици и 700 цинцари.” Освен това в града имало 5800 българи мохамедани. Говорейки за влашко население в Крушово, Хан прибавя за български жители: “И българският елемент там се дели на два класа, именно на староседелци, които наричат себе си мияци, и на пришелци, дошли от покрайнината Галичник и Лазарополе.”

По-нататък за Лерин (Флорина) Хан бележи: “За къщите във Флорина... ни се посочи навярно преувеличено число 3000, чието население се състои едната половина от мохамедани албанци и турци, другата половина от българи християни.” За леринското село Баница авторът бележи: “Баница, село със 130 български къщи.” [33]

Във втората си пътеписна книга Хан дава също така сведения за народността на населението в Македония. За Дебър той казва: “Епископът и Иляс ага еднотласно сочат числото на къщите в града да е 2000, от които само 170 българско-християнски, а другите албано-мохамедански.”

За Струга е отбелязано: “Струга лежи от двете страни на р. Дрин при изхода му от езерото и се дели от реката на една мохамеданска и друга християнска половина. Българо-християнската половина, която има 361 къщи, лежи на западната страна, а източната половина брой 220 мохамедански и 30 християнски къщи.” За Охрид отбелязва: “...Тази част се нарича Варош и е заселена предимно от българи християни, които смятат себе си за същински граждани варошани на Охрид и образуват своя собствена община.” За Ресен и за покрайната Преспа Хан пише: “Град Ресен брой 600-700 къщи... От тези къщи 150 са мохамедански, 60 цигански (от тях 10 християнски), 100 влашки християнски и останалите (300-400) са българско-християнски. Домашният език на гражданите мохамедани е отчасти турски, отчасти албански, отчасти български. По уверения от много места по селата на Горна Преспа се говори само български, докато в Долна Преспа само албански.” Велес бегло е поменат с неговото българско население и български език. За Гевгели се казва: “Околността е изцяло българска и в самия град домашен език е българският.” Във втората си пътеписна книга австрийският консул говори и за българското население в села, например край Вардар, край Радика - Дебърско, край Охридското езеро, в Костурско, Охридско - Кичевско, Преспанско, Битолско, Тиквешко, Гевгелийско, Дойранско, Кукушко. За Призрен той е отбелязал следното: “Призрен има според официалните преброителни листове 11 540 къщи, от които 8400 мохамедански, 3000 с гръцко население (православни), 150 католически. Цялото му население приблизително възлиза на 46 000 души, от които 36 000 мохамедани, 8000 православни (българи и власи) и 2000 католици.”

Ценни са наблюденията на Хан и върху говорите на населението, с което се е срещал. Сръбско-българската говорна граница у Хан върви по реката Българска Морава (Bulgar Morava, както я именува той), та до Призрен в полите на Шар. На югоизток от тази граница са българите, а на северозапад - сърбите и албанците. В Куршумли, Прокупле (на р. Тополница, приток на р. Българска Морава), в покрайната Добрич (между Прокупле и Ниш) населението е сръбско, а край Българска Морава, Лесковац, Враня населението е българско. По Горна Българска Морава край Гилане, с. Видин, Бинча албанското население е смесено с малко българско, а в Янево, Ситница е вече сръбско. [34]

Обстойният пътепис, снабден с етнографска карта, на англичанките мис Макензи и мис Ърби, които са обиколили през 1863 г. Македония и по-късно са споходили и други области на

Европейска Турция, предимно сръбските земи: Стара Сърбия, Босна, Черна Гора, част от Албания, повдигна завесата на мрачната османска империя и навсякъде изпълни със светлина сърцата, жадуващи за истина. Тази смела книга бе превеждана на разни европейски езици. Преведе я и сръбският посланик в Лондон Чеда Миятович и бе отпечатана в Белград през 1868 г. заедно с приложената етнографска карта на балканските народи. Съкратено издание, преведено от сръбски през 1891 г., излиза и в България.

В предговора към второто издание на пътеписа (1869) великият М. Гладстон казва: “Нито един дипломат, нито един консул, нито един пътешественик от нашите съотечественици не е направил такъв ценен принос в нашите сведения за славяните в Европейска Турция, както този принос, който направиха мис Макензи и мис Ърби с изданието на своето “Пътуване по славянските области на Европейска Турция”.”

В книгата на мис Макензи и мис Ърби българските земи са разпределени на три дяла: Северна България - между Дунава и Балкана, Средна България - между Балкана и Родопите, и Южна България, която “се простира от Родопите, та до границата на древна Гърция”. [35]

Според приложената етнографска карта българското население в Македония се простира в следните граници: на северозапад - Шар планина; на запад - източните водораздели на Дрин, Охридското езеро, та до Костурското езеро; на юг - граничната линия върви от Костурското езеро край Островското езеро, дохожда до устието на р. Вардар и като минава малко северно от Солун, върви на изток към Тракия, като оставя Сяр в българския дял. Главните градове Скопие, Велес, Охрид, Битоля, Прилеп, Воден, Енидже Вардар, Сяр са в обсега на Южна България.

И Виктор Григорович, бележитият руски славист и тънък познавач на южното славянство, описа пътуването си по Македония през 1844-1845 г. в “Очерк за пътешествие по Европейска Турция”. Въз основа на етнографията, историята и езика този блестящ учен определя българския характер на тамошното славянско население така:

“...от Солун до Енидже са разположени в планините селата... Населението им е предимно българско...”

“Пространството, което може да се ограничи от запад с реката Черна, от изток с Караджова, от север с линията от Воден до Битоля, от юг с линията от Кастраница до Флорина (Лерин - б. а.), е населено предимно от българи с примес на власи и турци.”

“Воден (по-рано Едеса)... включва смесено население, главна част на което обаче съставляват българите.”

“В Битоля - живеят българи, македоно-власи и албанци...”

“В Струга се намира една църква на името на св. Георги. Жителите на града са българи и албанци, мохамедани и християни.”

“Град Ресна (Ресен), на четири часа от езерото, е заселен с българи...”

“Жителите на града (Сяр - б. а.) са: турци, българи, македоно-власи и гърци...” [36]

Великият руски учен Виктор Григорович е първият славист, който определя особеностите на българския език и наречия. На с. 163, 164 в своя “Очерк за пътешествие...” той пише: “За наречията самите българи имат още неясни понятия. Те съдят за тях повече в лексикално отношение и затова напр. в Македония жителите, особено градските, различават много наречия, като: воденско, прилепско, велешко, шопско. Всички тези наречия обаче, разглеждани по-отблизо, се свеждат до едно. Същото може да се каже за другите страни, където се употребява български език. Основавайки се върху собствени съображения и върху разговор с познавача на този предмет Х. Костович (Йордан хаджи Константинов от Велес - б. а.) [37], аз бих разделил цялата област на българския език на две половини, в които различната му употреба може да се нарече диалектна. Първата ще нарека западна, понеже тя обхваща цяла Македония до доспатските планини и по направлението им към север включва част от Дунавска България до самия Видин; втората - източна, т. е. страната на изток от Доспат и на север и юг от Балкана.”

По-нататък Виктор Григорович се спира върху особеностите на българските говори изобщо и на тези в Македония, Дебърско, Солунско, Воденско, Битолско, Корчанско, посочва и някои

прозвища на българите в Македония (мърваци, шопи, пуливаковци, бабуни, кецкари, мияци, бърсяци) и съобщава, че българските училища достигали до 51.

Към казаното дотук правилно ще бъде да се прибавят и данните от официалната турска статистика за облика на Македония по национален признак, потвърдени от изследванията на най-добрия познавач на Македония Васил Кънчов. [38] Според тези данни към 1900 г. в Македония основната маса от населението се нарича българи и възлиза на повече от 52 процента от цялото население.

Всички статистики - сръбска, гръцка, турска, руска, различни статистически данни, публикувани в западноевропейския печат и литература, твърдят категорично, че славяните в Македония са се наричали българи, и нито една от статистиките не сочи, че съществува някаква отделна македонска народност или че славяните в Македония са се наричали македонци.

За българското население в Македония ясно и не-двусмислено говорят всички по-авторитетни чужди статистики, които вземат Македония в географските ѝ граници. Така е по руската статистика на княз Черкасски от 1877 г. Според нея българите в споменатите граници на Македония са близо 55 процента. В статистическите си етнографски и исторически очерци за балканските славяни руският учен от XIX век В. В. Макушев категорично очертава територията, населена с български славяни. "Областта - пише той, - заета от българи, се заключава между Дунав, Тимок, планините, лежащи на запад от Българска Морава, Призрен, Охрид, Костур, Невески, Солун, Одрин, Созопол, Черно море, Бургас, Сливен и Разград." [39] Руският учен В. Теплов, след като прави анализ на редица данни за населението в етническите граници на България, дава следната таблица: българи 4 095 981 човека, гърци - 355 000, руси - 11 325, сърби - 41 228, румънци - 65 878, куцовласи - 22 400, арменци - 141 822, евреи - 18 241, немци - 4700. По руската статистика на княз Черкасски от 1877 г. българите в Македония възлизат до близо 55 процента, по сръбската на Стефан Веркович от 1889 г. - на близо 68 процента, по френската на Гастон Рутиер от 1904 г. - на близо 53 процента, по германската на Рихтер фон Мах от 1906 г. - на над 60 процента и пр. По статистически данни на ВМОРО от 1905 г. българите в Македония са над 56 процента.

За наличието на българското население в Македония говорят и сръбската статистика на Сп. Гопчевич от 1889, и гръцката статистика на Делияни от 1904 г. независимо от явно преувеличаване на данните за броя на сръбското, респективно гръцкото население в Македония. Тези две статистики въпреки значителното намаляване на българското население все пак сочат, че населението в Македония е българско, а не македонско.

В географските граници на Македония обаче са включени и райони, които са били населени с гръцко население. Ако те не се смятат, а се вземат приблизителните граници на Македония, върху територията на която се изгражда ВМОРО, то по статистиката на Кънчов българите възлизат на повече от 60 процента, турците - на близо 22 процента, останалите 18 процента са представлявали албанци, власи, гърци, евреи, цигани и др., взети заедно. Почти такова е било съотношението между българското и останалото население в Мизия и Тракия (Източна Румелия) и Одринска Тракия по време на Освобождението на България от османското иго през 1878 г.

В турската статистика също се дават данни за български училища, за български учители, за български църкви. Основните и прогимназиалните училища в Македония през 1900 г. са били 1132 с 63 774 ученици и 1776 учители. Средните български учебни заведения са били 9 с 1700 ученици и 108 учители. Българските църкви и параклиси са били 1294 с 1132 български свещеници.

Официалната турска статистика и данните на академик Йордан Иванов показват, че и по време на балканските войни (1912-1913) българите в Македония са били около половината от населението въпреки масовите изселвания в България след Илинденско-Преображенското въстание.

Като се имат предвид българската, сръбската и гръцката статистика, в доклада на известната международна Карнегиева анкета след Балканските войни се казва: "Само българската

статистика държи сметка за националното самосъзнание на населението. Сръбските пресмятания обикновено са основани върху резултатите на диалектологията и обичайното единство: повечето от тях са теоретични и абстрактни. Гръцките изчисления са още по-изкуствени, понеже за етническо разграничение те взимат влиянието, упражнявано от гръцката култура върху градското население, и преживелиците и следите на класическата древност.”

По-нататък се отбелязва: “Ние притежаваме картите на Кънчов, представляващи българското мнение, и още по-известната карта на Цвиич, представляваща сръбското мнение. Но етнографските понятия на г-н Цвиич се променят с развитието на сръбските политически претенции. Границите, които той даваше на Стара Сърбия през 1905 г., не са същите, които е дава в 1911 г. (вж. неговата карта, печатана в Petermanns Mitteilungen); по време на пълната победа, в навечерието на Втората балканска война, един друг професор от Белградския университет - г-н Белич, печаташе своята карта, основана върху изучаване на диалектите и задоволяваща най-скорошните и най-прекалените сръбски претенции.” [40]

Членовете на Карнегиевата анкетна комисия приемат данните на българските общини в Македония и статистическите изследвания на българския историк и етнограф Васил Кънчов. Според Васил Кънчов в Македония, взета в географските ѝ граници, към 1900 г. е имало: българи - 1 181 336, турци - 499 204, гърци - 228 702, албанци - 128 711, власи-цинцари 80 767, евреи - 67 840, цигани - 54 557, руси - 4000, черкези - 2837, сърби - 700, разни - 9570. [41]

Бившият член на френската секция от Международната комисия по преустройството на турската жандармерия полковник Леон Ламуш, който от Илинденско-Преображенското въстание до навечерието на Балканската война 1912-1913 г. живее в Македония, съобщава, че през 1912 г. в нея съществували 1141 български училища с 1884 учители и 65 474 ученици, без да се включват българските католически училища в Битоля, Кукуш, Солун и протестантските училища. По същото време екзархийското духовенство се състояло от 7 владци, 7 епископални (владишки) наместници и 1132 свещеници, които обслужвали 1273 черкви и параклиси.

През Балканската война 1912-1913 г. близо 15 000 българи, родени в Македония и Одринско, постъпват доброволци в Македоно-Одринското опълчение и в редовната българска армия. Във вътрешността на тези две области действат и многобройни чети начело с най-изтъкнатите дейци на ВМОРО.

След Междусъюзническата война (1913) шест седми от територията на Македония с мнозинство българско население са завзети от Сърбия и Гърция. Българите в Македония попадат под ново национално робство. За това говори и фактът, че и през време на Първата световна война българските войски са посрещнати от това население като истински братя и желани освободители, а насила мобилизираните в сръбската армия българи от Вардарска Македония масово дезертират и постъпват в българската армия.

Само в първите три години на сръбското владичество в Македония са били убити, обесени, отвлечени и безследно изчезнали, с опожарени домове или подложени на други репресии няколко хиляди българи и албанци. Имената на част от тези хора бяха публикувани през 1917 г. от сина на възрожденеца Григор Пърличев - Кирил Пърличев, в книгата “Сръбският режим и революционната борба на Македония (1912-1915)”.

Международната Карнегиева анкета през ония години също изнесе многобройни факти на жестоки насилия - масови избивания, изтезания и прогонвания на българите. Тук трябва да отбележим, че и в доклада на Карнегиевата комисия ясно и категорично се говори не за отделно македонско, а за българско население в Македония, за българи.

След Първата световна война Вардарска и Егейска Македония отново са присъединени към сръбско-хърватско-словенското кралство (от 1929 г. - Кралство Югославия) и към Гърция. Сръбската буржоазия провежда суров курс на асимилация и денационализация на българското население. В тези части всичко българско е забранено. Сръбската буржоазия настоява да направи от българите “прави сърби” и го смята за свое свещено право, обстоятелство, в което местното население вижда брутално насилие.

Ако лъжата и заблудата в устата на пропагандата са истина, то истината в поверителните документи, материали, статистики от 1941 г. не се поддава на чувството на самозалъгващата се пропаганда, а говори с езика на твърдите факти: именно, че във Вардарска Македония под кралска Югославия славяните са българи, а не “прави сърби”.

Преди да отговорим на поставения въпрос: дали Македония някога е била държавно-етническа или национално обособена общност, дали Македония е географска област, каквито са Мизия, Добруджа, Тракия и други области на България, и какви са по националност славяните в Македония, налага се да направим някои съществени обобщения и изводи.

Първо обобщение и първи извод. От старите етнографски карти на Македония със своето сериозно научно изследване привличат внимание картите и сведенията на П. Й. Шафарик, на Ами Буе, на Дим. Давидович, на К. Дежарден, на Г. Лежан, на мис Макензи и мис Ърби, на Груич и Янкович. Тези карти са от времето преди създаване на Българската екзархия и на българското княжество. Те са ясни, категорични. Те са плод на дълбоки проучвания. Авторите на тези карти са формирали своето становище върху собствени научни наблюдения, върху лични проверявания. Авторите са чужденци. Те не могат да бъдат обвинени в пристрастие. Две от тези карти са сръбски. Върху етнографските понятия на авторите на всички тези карти не е повлиял политическият момент, както у сръбския географ и етнограф Йован Цвиич. Те са съвест, те са достъпни за всяка чиста съвест. Те изискват уважение и принуждават фактите да се наричат с точни, определени имена. Политиката е без чувства, науката е правда. Политиката трябва да е разум, науката да е истина. Науката ръст набира в мъката на опита. Може ученият да бъде упрекван, че не е посветил еднакво внимание при проучване на всички гранични линии, както при картата на Павел Й. Шафарик от 1842 г. за южната граница. Може и точността за броя на къщите в селата и градовете на Македония да бъде под съмнение. Може. Но едно, в което не може да има съмнение, е, че във всички стари етнографски карти на Македония мнозинството на населението е представено като българско, с крайни предели Скопско, Костурско, Солунско, и че в нито една от тези стари етнографски карти дори не се загатва, че славянската част от населението на Македония е някаква отделна македонска народност.

От новите етнографски карти привличат вниманието познавачи на Македония като проф. Г. Вайганд с картата си от 1895 г., като В. Кънчов с картата си от 1900 г., като проф. Л. Нидерле с картата си от 1908 г., като проф. Т. Д. Флорински с картата си от 1911 г., като румънския познавач на Македония Кост. Ное с картата си от 1913 г.

И тези нови етнографски карти говорят с ясен, категоричен език. И те са плод на дълбоки проучвания. Авторите на тези карти се формирали своето становище върху собствени научни проучвания, върху лични проверки. С изключение на В. Кънчов всички те са чужденци и не могат да бъдат обвинени в пристрастие. Но картата на В. Кънчов се схожда със сведенията в картата на Г. Вайганд за Южна Македония. Картата на проф. Л. Нидерле се различава от картата на Г. Вайганд и В. Кънчов в малкия пояс в Призренско, Тетовско, северно от Скопско и северно от Кумановско, който е означен с преходно сръбско-българско население. Картата на Т. Д. Флорински се схожда с картите на Вайганд, Кънчов и Нидерле по пределите, които българите заемат в Македония. Кумановско и Северноскопско са отбелязани като сръбски, а Кратовско и Велешко - като български. Може познавачът да бъде упрекван, че твърде много е засилил някои селища, както румънецът Кост. Ное прави това за влашките и албанските селища. Може числата на статистиките за населението в Македония на княз Черкасски, на В. Кънчов и др. да бъдат поставени под съмнение. Може... но, повтаряме, едно не може да бъде под съмнение, че във всички тези нови етнографски карти на Македония мнозинството от населението е представено като българско и че в нито една от тези карти дори не се загатва, че славянската част от населението в Македония е някаква отделна македонска народност.

Второ обобщение и втори извод. Авторитети като Теофилакт Охридски и Аравантинос, Григорович и Венелин, като Ходжа Сеадедин, Хаджи Калфа и Евлия Челеби, като Буе и Лежан, като Шафарик и Иречек, като мис Макензи и мис Ърби, като Хан и Гризебах, като Караджич и Веркович, писатели, етнолози, слависти, историци, пътешественици, учени, специалисти са

формирали своето становище върху факти, а не върху желания. Техният език е конкретен и категоричен. Те са чужденци. Между тях са Караджич и Веркович, и двамата сърби, а те не могат да бъдат обвинени нито в заблуденост, нито в пристрастие, нито в повлияване от политическия момент. Сведения са черпили из самата действителност. Пътували са, проучвали са, срещали са се по села и градове с живи хора, обобщавали са наблюдения и впечатления, правили са изводи и са съобщавали ясно, гласно, недвусмислено, че славянската част от населението в Македония са българи. Нито един от тях не е нарекъл тая славянска част македонци. За тях името македонец е неизвестно. Защото, ако славянската част от населението в Македония е чувствала себе си или се е определяла, или се е наричала македонци, то изследвачите не са могли да не чуят това и не са могли да не го видят. А такова нещо никой от тях не е забелязал. И затова никой не го съобщава. За изследвача е без съмнение фактът, дали проучваното от него население чувства себе си в народността си, дали думата така или иначе, или се определя и се нарича с едно или друго име. За изследвача е от значение да установи точно как проучваното от него население се чувства, как се определя и нарича, защото науката си служи с конкретни, а не с абстрактни определения. Така прави и историкът К. Иречек, когато твърди, че “славяните наричат македоно-румъните власи или цинцари”. Така прави и фолклористът Ст. Веркович, когато съобщава, че има “четири различни народа, които живеят размесено в Македония, т. е. славянски, македоно-влашки или цинцарски, гръцки и османски”.

Веркович например поради задачата, която му е била възложена, би могъл съвсем спокойно да прекръсти славянския народ в сърби, а македоно-влашкия или цинцарския народ - в македонци.

Като таен агент на сръбската национална пропаганда Веркович е пътувал из Македония. Проучвал е положението. Събирал е информации. Целта си е прикривал с издирване на археологически старини и с търсене на стари монети. Но той се е срещал с живи хора. Живите хора не са археологически старини. Не са стари монети. Те се движат, страдат и се радват, пеят и плачат. Те му казват, че песните, които пеят, са български, че езикът, на който говорят, е български, че носиите, които носят, са български, че и обичаите, и игрите, и танците са български. Политикът Веркович е отстъпил пред изследвача Веркович. Славянофилът заговорва у него. И той става защитник на българите и започва да воюва както срещу влиянието на гръцизма, така и срещу влиянието на сръбизма.

Трето обобщение и трети извод. Македония е класическата страна на българската народна песен. Образната музика в тази велика изповед на България отдавна владее сърцата на културния свят. За опознаване на това свещено съкровище на славянството ние, българите, дължим неугасваща признателност на Вук Караджич, на Юрий Венелин, на Виктор Григорович, на Стефан Веркович, на Станко Враз, на Пьотър Безсонов, на Огюст Дозон, на всички тези мъже на науката, които лице в лице се срещаха с истината и не се поколебаха да я съобщат на света.

Вук Караджич доказа, че българският език съществено се различава от сръбския по цял ред особености, които не са свойствени на сръбския или на хърватския език.

Стефан Веркович установи българския национален характер на славянската част от населението в Македония.

И Юрий Венелин, и Виктор Григорович, и Станко Враз, и Пьотър Безсонов, и Огюст Дозон по един или друг начин съобщаваха истината за България.

Вук Караджич обаче не стигна до извода, че Македония - тази хубавица на Балканите, в която четири реки (Бистрица, Вардар, Струма и Места) извиват бели, студени снаги между планините (Шар и Рила на север, Родопите на изток, Бяло море на юг, Шар, Грамос и Пинд на запад) и текат в Бяло море, тази хубавица, в която Охрид - това будно око, и Пирин - този безсънен страж, от векове бдят над българската земя, не е географска област, каквито са Тракия, Мизия, Добруджа и др. В писмото си от 16 март 1859 г. до Найден Геров, съобщавайки имена на области, градове и реки, великият сръбски учен научно определя географския облик на Македония с градове и реки, посочени като български. Той не стига до тоя извод, както не

твърди, че в Шумадия - шумадийците, в Черна гора - черногорците, във Войводина - войводинците (славянската част от населението във Войводина), не са сърби, а са отделни шумадийска, черногорска или войводинска народност, които с течение на времето ще се обособят в шумадийска, черногорска или войводинска нация.

Стефан Веркович също така не стига до извода, че Македония - тази мъченица на Балканите - не е географска област. Той не стига до извода, че в Славония - славонците, и в Далмация - далматинците, не са хървати, а са отделни словенска и далматинска народност, които с течение на времето биха могли да се обособят в отделни нации (славонска и далматинска), макар че Стефан Веркович можеше да обяви икавския говор за литературен език на далматинците, тъй като на икавски говор през разни векове се е създавала богатата дубровнишка литература.

Македония никога не е била държавно-етническа или национално обособена общност. Македония е географска област. По националност славяните в Македония са българи.

[край на първа глава]

ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ

Глава първа

- 1 *Иречек*, К. История на българите, с поправки и добавки от самия автор. Под ред. на проф. П. Петров. С., 1978, с. 78. Трудът на именития чешки учен излиза през 1876 г. едновременно на чешки и немски език, а две години по-късно и в руски превод.
- 2 *Нидерле*, Л. Славянские древности. М., 1956, с. 88-89.
- 3 *Иванов*, Йорд. Българите в Македония. Издирвания и документи за тяхното потекло, език и народност. Второ допълнено издание. С., 1917, с. 33.
- 4 Писмата на Теофилакта Охридски архиепископ български. Превел от гръцки митрополит Симеон. - Сб. на БАН, 1931, кн. 27, с. 71-72.
- 5 *Пак там*, с. 188.
- 6 *Пак там*, с. 181.
- 7 *Пак там*, с. 263.
- 8 *Историја на македонскиот народ*, кн. I. Скопје, 1969, с. 108.
- 9 *Новаковиќ*, Ст. Законски споменици српских држава средјегавека. Београд, 1912, с. 417.
- 10 *Новаковиќ*, Ст. Пос. съч., с. 708.
- 11 *Историја на македонскиот народ*, кн. I, с. 189-190.
- 12 *Иванов*, Йорд. Българите в Македония, с. 207-210.
- 13 Румелия и Босна, географски описал Мустафа бен Абдуллах хаджи Калфа. От немското издание на Йосиф фон Хамер превел и снабдил с обяснителни бележки Стоян Аргиров. - Архив за поселищни проучвания, 1938, кн. 3, с. 56, 60, 61, 84.
- 14 *Иванов*, Йорд. Българите в Македония, с. 175-176.
- 15 *Пак там*, с. 162.
- 16 *Венелиц*, Ю. И. Древние и нынешние болгары, в политическомъ, народописномъ, историческомъ и религиозномъ отношеніи къ россиянамъ, т. 1. М., 1829, с. 2.
- 17 *Венелиц*, Ю. И. О характерѣ народныхъ пѣсень у славянъ задунайскихъ. М., 1835, с. 42, 65.
- 18 *Voué*, A. La Turquie d'Europe, t. 2, Paris, 1840, p. 5, 6.
- 19 За тази карта вж.: *Ризов*, Д. Българите в техните исторически, етнографически и политически граници. Атлас, съдържащ 40 карти. Берлин, 1917, с. 25-26.
- 20 *Ризов*, Д. Пос. съч., с. 23-24.
- 21 *Дѣла Димитрія Давидовиќа*, кѳига 1. История народа србскогѳо, Београд, 1846, с. 9 и сл. Вж. и La question Bulgare et les Etats balkaniques, Sofia, 1919, p. 145, № 68 и карта № 3.
- 22 Вж. La question Bulgare et les Etats balkaniques, карта, приложение № 4.
- 23 *Иванов*, Йорд. Българите в Македония, с. 271.
- 24 *Пак там*.
- 25 *Пак там*, с. 274-275.
- 26 Из архивата на *Найден Геров*, кн. 1. Кореспонденция с частни лица. А.-Л., Аверки - Лобанов. С., 1911, с. 739-740.
- 27 *Веркович*, Ст. И. Народни песни на македонските българи, кн. 1. Женски песни. Под ред. на П. Динеков. С., 1966, с. 57, 58, 62-63, 69.
- 28 Македония. Сборник от документи и материали, С., 1978, с. 332-334.
- 29 *Веркович*, Ст. И. Топографическо-этнографическій очерк Македоніи. СПб, 1889, с. 1-2, 43-44.
- 30 *Историја на македонскиот народ*, кн. 2. Скопје, 1969, с. 55. Повече подробности по косвено засегнатия тук въпрос за преговорите между сръбското и гръцкото правителство и за тайния договор между тях вж. в: *Јакишиќ* Гр. и В. *Ј. Вучковиќ*. Споѳна политика Србије за владе кнеза Михаила (први балкански савез), Београд, 1963, с. 471-521. "В името на пресветата Троица" алчните буржоазии на Сърбия и Гърция простират ръце към българските земи под турско робство - на изток до р. Искър, а на север - до Стара планина. Този "први балкански савез" е чудовищен заговор срещу безпомощния български народ, тънещ все още под турско иго.
- 31 *Lejean*, G. Ethnographie de la Turquie d'Europe, Gotha, Justus Perthes, 1861, p. 29: Вж. и La question bulgare et les Etats balkaniques, p. 134, № 42.
- 32 *Иванов*, Йорд. Българите в Македония, с. 283.
- 33 *Von Hahn*, J. G. Reise von Belgrad nach Salonik, Wien, 1861, S. 56, 110, 112, 113, 115-116, 120, 121.
- 34 *Von Hahn*, J. G. Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar, unternommen im Jahre 1863, Wien, 1869, S. 79, 96, 99, 113, 139, 155, 157, 161, 173, 175, 179 и сл.

- 35 Mackenzie, G. Muir and A. P. Jrby. Travels in the slavonic provinces of Turkey-in-Europa. With a preface by the right W. E. Gladston, M. P., Vol. 1, second edition revised, London, 1877, p. IX, 65, 68-69, 80-89, 110, 138.
- 36 Григоровичъ, В. И. Очеркъ путешествія по Европейской Турціи. Изд. второе. М., 1877, с. 91, 92, 93, 96, 107, 114.
- 37 Роден в 1818 и починал в 1882 г.
- 38 Кънчов, В. Избрани произведения, т. 2. С., 1970, с. 287-600.
- 39 Макушев, В. В. Задунайскіе и Адриатическіе славяне. Очерки статистическіе, етнографическіе и историческіе. СПб, 1867, с. 2.
- 40 Карнегиевата анкета по войните през 1912 и 1913 г. Авторизиран превод от френското издание. С., 1914, с. 212.
- 41 Кънчов, В. Избрани произведения, т. 2, с. 590.